

Geliş Tarihi : 03.01.2024
Kabul Tarihi : 26.06.2024

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1414117>

Şehitoğlu, M. (2024). Hayvan adı bilimi (zoonomi) açısından Eski Türkçede, *DLT*'de ve Sanskritçedeki /+ka/ görev ögesi. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(24), 377-392. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1414117>

HAYVAN ADI BİLİMİ (ZOOMOMİ) AÇISINDAN ESKİ TÜRKÇEDE, *DLT*'DE VE SANSKRİTÇEDEKİ /+KA/ GÖREV ÖGESİ

Muammer ŞEHİTOĞLU¹

ÖZ

Çalışma, Eski Türkçe Dönemi edebî metinlerinde ve *Dîvânu Lugâti't Türk*'te yer alan kavram işaretlerinde sıkça kullanılan /+KA/; (/+GA/) görevli dil ögesinin Sanskritçedeki görevlerinin hayvan adı bilimi (zoonomi) açısından hayvan adlandırmalarındaki benzer işlek kullanımlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylelikle Avrasyatik kuramı çerçevesinde Hint-Avrupa dillerine kaynaklık eden Sanskritçe ve Altay dillerinden Türkçe arasındaki yakınlığın görevli dil ögesi düzeyinde hayvan adı bilimi açısından tanıklanmasına katkı sunulacaktır. Çalışmanın kapsamı, Türkçe açısından Eski Türkçe Dönemi edebî metinleri ve *Dîvânu Lugâti't Türk* ile Sanskritçenin 20. yy.'da farklı araştırmacılar tarafından yapılan araştırmalarla söz varlığını gösteren sözlükler ile sınırlandırılmıştır. Yöntem olarak nitel araştırma yöntemin tekniği olan belge incelenmesi kullanılmış ve veriler ilgili kaynaklardan belirlenmiş kavramlar temelinde sınıflandırılmış ve tablolar hâlinde gösterilerek yorumlanmıştır. İlgili teknik ile elde edilen bulgularda, Eski Türkçe Dönemi ve *DLT* ile Sanskritçedeki sözlüklerde hayvan adlandırmalarında /+KA/ (/+GA/) görevli dil ögesinin benzer görevle işlek kullanıldığı tespit edilmiş ve özellikle de her iki dile ait veri kaynaklarında adlandırmaların ünsüz seslerde geçiş sıklığının yoğun olduğu görülmüştür. Ayrıca, hayvan türlerine ait özel adlandırmaların genel adlandırmalara göre daha sık bir biçimde kullanıldığı da değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Avrasyatik kuramının öne sürdüğü Hint-Avrupa dilleri ile Altay dilleri arasındaki yakınlığın görevli dil ögeleri düzeyinde de olabileceği tanıklanmış ve çalışmanın bu konudaki diğer yaklaşım ve çalışmalara katkı sunacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hayvan adı bilimi, Eski Türkçe, Sanskritçe, +KA görevli dil ögesi, Hint-Avrupa dilleri

¹ Dr., Bağımsız araştırmacı, mshtgl22@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4471-3283>

Date Received : 03.01.2024
Date Accepted : 26.06.2024

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1414117>

Şehitoğlu, M. (2024). The /+ka/ morpheme in Old Turkic, *DLT* and Sanskrit in terms of (zoonomy). *HUMANITAS - Journal of Social Sciences*, 12(24), 377-392. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1414117>

THE /+KA/ MORPHEME IN OLD TURKIC, DLT AND SANSKRIT IN TERMS OF (ZOOMY)

Muammer ŞEHİTOĞLU²

ABSTRACT

The study aims to reveal the similar functional uses of task language element (morpheme) /+KA/; (/+GA/), which is frequently used in concept signs in literary texts of the Old Turkish Period and in *Dîvânu Lugâti't Türk*, in animal names in terms of animal name science (zoonimi). Thus, within the framework of Eurasian theory, a contribution will be made to the testimony of the proximity between Sanskrit, the source of Indo-European languages, and Turkish, one of the Altaic languages, in terms of animal name science at the level of the task language element. The scope of the study is limited to the literary texts of the Old Turkish Period in terms of Turkish, *Dîvânu Lugâti't Türk* and the dictionaries showing the vocabulary of Sanskrit in the 20th century by different researchers. Document analysis, which is the technique of qualitative research method, was used as the method and the data were classified on the basis of the concepts determined from the relevant sources and interpreted by showing them in tables. In the findings obtained with the relevant technique, it has been determined that the task language element /+KA/ (/+GA/) is used with a similar function in animal naming in the Old Turkish Period and *DLT* and Sanskrit dictionaries, and it has been observed that the frequency of transition in consonant sounds is intense, especially in the data sources of both languages. It was also evaluated that specific names of animal species were used more frequently than general names. In this context, it has been witnessed that the closeness between Indo-European and Altaic languages suggested by the Eurasian theory may also exist at the level of task language elements, and it is thought that this study will contribute to other approaches and studies on this subject.

Keywords: Animal name science, Old Turkic, Sanskrit, +KA morpheme, Indo-European languages

² Dr., Independent researcher, mshgtl22@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4471-3283>

Giriş

Doğal diller ait oldukları kültürün birer aynası konumundadır. Kültürü temelde oluşturan yaşayış ve inanış biçiminin bireyden topluma ve millete kadar kuşaklar arasındaki taşıyıcısı olan doğal dil, tarihî gelişim ve değişim sürecinde kültürün eriştiği düzeydeki kavramları işaretler ve onları sadece anlamlı ögeleri ile değil, birden fazla göreve ve işleve sahip dil ögeleri ile de onu kullanan birey ve milletin zihin ve akıl yürütme süreçleriyle birlikte, kavramlar arasındaki ilişkileri de göz önüne koyarak, ayna gibi yansıtır. Dilin kavramlar arasındaki ilişkisinin dizgesel boyutu da üst düzeyde söz dizimini karşılar ve onun diğer dillerden ayırt ediciliğini söz dizimi ile gösterir. Tamlama, takım düzeni ve yapı düzeninde ise, (anlamlı öge + görevli öge biçiminde) kavram ilişkilerini en alt düzeyde ifade eder. Dillerin kültürel düzeyde yazı dili boyutundaki dizgesel nitelikleri, onları diğer dillerden hem ayırt eden hem de onların diğer dillere benzeyen yönlerini ortaya çıkaran unsurlarıdır.

Çalışmada farklı iki dil ailesi üyesi olarak bilinen Türkçe ve Sanskritçenin yapı bilgisi bakımından görevli dil ögesi düzeyinde hayvan adı bilimi (zoonomi) açısından “adlandırmalar”daki benzerliklerden birisini tanımlayan /+KA; (/+GA/) görevli dil ögesinin kullanımları dikkatlere sunulacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, Eski Türkçe Dönemi edebî metinlerinde ve *Dîvânu Lugâti't Türk*'te yer alan kavram işaretlerinde sıkça kullanılan /+KA; (/+GA/) görevli dil ögesinin Sanskritçedeki görevlerinin hayvan adı bilimi (zoonomi) açısından hayvan adlandırmalarındaki benzer işlek kullanımlarını ortaya koymaktır. Böylelikle farklı iki dil ailesinin üyesi olduğu dile getirilen ya da iddia edilen Türkçe ve Sanskritçenin hayvan adı bilimi açısından aynı görevli dil ögesiyle hayvan adlandırmalarını söz varlıklarında barındırdığı dikkatlere sunulacaktır. Avrasyatik dil kuramı çerçevesinde diller arasındaki yakınlığın görevli dil ögeleri düzeyinde de gerçekleşebileceği bulgular temelinde ele alınacaktır. Ayrıca, ses bilgisi yönünden benzer görevli dil ögelerinin aynı görevle hayvan adlandırmalarında kullanıldığı ve diğer kuramlarca farklı iki dil ailesinin üyesi kabul edilen Türkçe ve Sanskritçenin aynı görevli dil ögeleri ile hayvan adı bilimi düzeyinde aynı işlevi taşıdıkları ya da görevi yaptıkları Avrasyatik dil kuramı çerçevesinde değerlendirilecektir. Yanı sıra tablolardan hareketle hayvan adlandırmalarında hangi ses birimlerin geçiş sıklığının yüksek olduğu da yorumlanacaktır.

Kapsam ve Sınırlılık

Çalışmada kapsam, Türkçe açısından Eski Türkçe Dönemi ve *Dîvânu Lugâti't Türk* ile sınırlı tutulmuş ve dönemin edebî metinleri ile birlikte *DLT* taranmıştır. Ayrıca, dönemin dil bilgisi eserlerinde geçen örnekler ve anlamlandırmalar da çalışmanın kapsamına alınmıştır. *DLT*, Türk boy ve topluluklarının zengin söz varlığını tanımlaması ve özellikle de ad bilimi açısından daha fazla dil malzemesini bünyesinde barındırarak tarihî süreç içinde Eski Türkçe Dönemi'nin devamlılığını sağlayan eser olması nedeniyle çalışmanın kapsamına alınmıştır. Sanskritçe açısından ise, 20. yy.'ın başında farklı araştırmacılar tarafından (Monier-Williams, Müller) hazırlanan İngilizce-Sanskritçe sözlüklerdeki söz varlığı temel alınmıştır. Bu sayede

farklı dönemlere ait sözlüklerdeki kavram işaretleri ve sözcükler (sözlük birimler) taranarak hayvan adlandırmalarının farklı biçimlerine ait veriler elde edilmek istenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Çalışmanın yöntemini nitel araştırma oluşturmaktadır. Bulguların elde edilmesinde ise, bu yönteme dayanan belge incelemesi tekniği kullanılmıştır. Teknikle belgelerde yer alan bulguların tespit edilmesi, seçilmesi, anlamlandırılması ve yine anlamlı olacak biçimde birleştirilerek analitik işlem süreci içinde yorumlanması gerçekleştirilmektedir (Bowen, 2009, s. 28). Diğer bir tanımda ise, tekniğin nitel araştırma verilerinin belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek anlamlandırılıp yorumlanmasını içeren bir içerik analizi olduğu ifade edilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2008). Genel olarak iki tanımlamada da nitel araştırma için kaynak olan verilerin belirlenmiş bir amaç doğrultusunda kavram ve temalar boyutunda sınıflandırılması, analiz ve sentez yapılarak anlamlı bir biçimde yorumlanması dile getirilmektedir.

Veri Toplama Araçları ve Süreci

Araştırmaya ilişkin veriler, ilgili eserlerin söz varlığından elde edilmiştir. Belirlenmiş kavramlar ve kuramsal çerçeve açısından yapılan çalışmada, söz varlığında yer alan kavram işaretleri, sözlük birimler ve sözcükler görevli dil öğelerinin kullanımı ile ifade edilmesine ve söz başındaki ses birimlerinin kullanımına göre belirlenerek seçilmiştir. Anlam değerleri belirlenmiş kavram işaretlerinin işlek kullanımında yer alan görev öğeleri hayvan adlandırmalarındaki benzer kullanımlarıyla ses birimler açısından sıralanmıştır.

Verilerin Analizi

Eski Türkçe Dönemi metinlerinin söz varlığında ve *DLT*'de tanıklanan /+KA/; (/+GA/) görevli dil öğelerinin ad bilimi açısından Sanskritçedeki hayvan adlandırmalarında benzer görevlerini gösteren kavram işaretlerinin bu görevli dil öğelerine göre sınıflandırılmasına ve tablolar hâlinde dikkatlere sunularak ses birimler (fonemler) ve biçim birimler (morfemler) bakımından yorumlanmasına ve anlamlandırılmasına çalışılmıştır. Görevli dil öğesinin kullanıldığı kavram işaretlerinde, belge incelenmesinde yapılan içerik analizi ile hayvan adlandırmalarının hangi anlam değeriyle ifade edildiği ve genel ad mı yoksa bir hayvan türü adını mı karşıladığı analiz edilmiş ve sınıflandırmaya alınmıştır. Ayrıca, söz başında hangi ses birimlerin (ünlü-ünsüz) geçiş sıklığının olduğu da belirlenmeye çalışılmıştır.

Kuramsal Çerçeve

Diller, kavram ilişkileri düzeyinde sahip oldukları yapı, anlam bilgisi ve söz dizimi nitelikleri ile tarihî süreç içinde dil bilimi alanında çalışan araştırmacılar tarafından kuram düzeyinde farklı dil ailelerine ayrılmış ya da o aileler içinde sınıflandırılmıştır. Türkçe ve Sanskritçe de sırasıyla Ural-Altay dil ailesi, Altay dil ailesi ve Hint-Avrupa dil ailesinin üyesi olarak araştırmacılar tarafından bu dillerin ailelerinin belirlemesinde ve sınıflandırılmasında temel doğal dil olmuşlardır. Yapılan çalışmaları çalışmanın kapsam ve sınırlılığı içerisinde kısaca özetlemek yerinde olacaktır. Türkçenin de içinde yer aldığı aile olarak tanımlanan Ural-Altay dil ailesi ve aileye ait diller üzerine ilk çalışma, Johann Philipp Tabbert von

Strahlenberg tarafından yapılmış ve o, Güney Sibiryâ bölgesinde Poltava savaşında Ruslara tutsak olunca D. Messerschmidt’in yanında araştırmalar yapmıştır ve bilindiği gibi Köktürk harfli Yenisey yazıtlarının da bulunduğu ve bilim dünyasına tanıtılmasında ilk önemli isim olmuştur. Araştırmacı, “Tatar Dilleri” adını kuramı için uygun bularak, 32 dil ve lehçeyi sınıflandırmış ve aralarında “gök, ana ve tanrı” sözcüklerinin de yer aldığı 35 sözcüklük karşılaştırmalı liste hazırlamıştır. Onun bu sınıflandırmasından ve hazırladığı listeden yaklaşık yüz yıl sonra Danimarkalı R. Rask, bu dillerin kapsamını genişleterek ve adına da “İskit Dilleri” diyerek İspanya, Galya, Grönland, Kuzey Kafkasya, Paleoazyatik ve bazı Kuzey Afrika dillerini bu aile içine katar ve bu geniş coğrafyada dillerin bitişkenlik sistemine göre ortaklık oluşturduğunu dile getirir. Böylesine geniş bir dil ailesi tanımı da M. Müller tarafından “Turanî Diller” adıyla yapılır ve o, Güney Hindistan, Siyam ve Tibet dillerini aile içine katarak kuramı ileri sürer. Müller de Rask’ın ortaya attığı bitişkenlik ilkesine ünlü uyumunu da ekler. Yine 19. yy.’ın ortalarında Estonyalı F. Wiedemann Ural-Altay dil ailesinin 14 özelliğini (ses uyumu, artikel olmayışı, sıfatların isimlerden önce gelmesi, soru ekinin bulunması vb.) sıralar ve bu özellikler ile Hint-Avrupa dil ailesine ait dillerden Ural-Altay dillerinin ayırt ediciliğini vurgular. Yapılan bu çalışmalarda, Ural-Altay dil ailesi için bilimsel sağlam veriler elde edilmediği sonucuna varılmış ve diller arasındaki benzerliklerin sözcük düzeyinde olduğu, ses denkliği ile birlikte karşılaştırmalı dil bilimi yöntemlerinin uygulanmadığı konusu dile getirilerek dil ailesi kuramına çekinceli yaklaşmıştır. Aynı yüzyılın ortalarında Fin bilim insanı M. A. Castren, hazırladığı doktora teziyle Altay Dilleri olarak ayırt ettiği ve içinde Türkçenin, Fin-Ogurcanın, Samoyedce, Moğolca ve Tunguzcanın bulunduğu sınıflandırmayı tezinde savunur. Bu dillerin zamirler ve şahıs ekleri yönünden benzerlik gösterdiğini öne sürer. Böylelikle bilim dünyasında Altay Dilleri, Altayistik terimi kullanılmaya başlanmış ve Fin bilgini Altay dil kuramının esas kurucusu olarak görülmüştür. Castren’den sonra Altay dilleri üzerine çalışmalar yapan W. Schott, dillerin ses denklüklerini kurmaya başlar ve “Tatar Dilleri” terimini kullanarak, Türkçe ve Çuvaşça arasında z-r; ş-l denklüklerinin olduğunu dile getirir. 20. yy.’ın başında, Altay dillerine ilişkin bu ses denklüklerine dikkat çeken ve kuramın gerçek kurucusu olarak kabul edilen G. J. Ramstedt ise, Moğolca ve Türkçe arasındaki r-z; ve l-ş ses denklüklerini ortaya koyar. Altay dillerine ilişkin ses denklükleri çalışmalarından sonra, 20. yy.’ın ortalarında dillere ait karşılaştırmalı dil bilgisi çalışması ise, N. Poppe tarafından yapılır. Poppe, Türkçe, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın sözcük (kavram) düzeyinde kök akrabalığına sahip olduğunu düşünür. Aynı yüzyılda Sanskritçe ve Altay filolojisi dersleri alan ve Ramstedt’in de öğrencisi olan P. Aalto, Ural-Altay dillerinin özellikle biçim bilgisi, söz varlığı ve cümle bilgisi düzeyindeki benzerlikleri üzerinde durur. 21. yy.’a gelindiğinde ise, Altay dilleri kuramının kapsamlı çalışması köken bilgisi sözlüğü düzeyinde, A. Dybo, S. Starostin ve O. Mudrak tarafından yapılmış, bu dillere ve lehçelerine ait 2800 madde başı ile birlikte beş dile ait karşılaştırmalı sözcük açıklamaları ve köken bilgisi bilgileri verilmiştir (Akar, 2012, s. 22-29; Aksan, 2000, s. 111-113; Ercilasun, 2010, s. 17-21; Sertkaya, 2021, s. 23-30).

Altay dilleri kuramcılar tarafından tarihin bilinmeyen dönemlerinden başlayarak, Altay bölgesinde yaşayan milletlerin, boy ve toplulukların eklemeli bir dil olan Altayca konuştukları ve onların konuşmalarında ses denklüklerindeki benzerliklerin (Türkçe-Moğolca, Türkçe-Çuvaşça vb.) tanıklandığı dile getirilir. Türklük bilimi açısından Türkçe için ilk Altayistik, *Dîvanu Lugâti’t Türk*’ün yazarı Kâşgarlı Mahmut olarak görülür (Sertkaya, 2021, s. 20).

Kâşgarlı bilge Türk, 11. yy.'da Türk kültür coğrafyasını Altay bölgesi ve çevresini de içine alacak biçimde dolaşmış, Türk boy ve toplulukları arasında gezerek, konaklayarak, yaşayarak onların dillerini (lehçe, şiveleri) doğudan batıya derlemiş ve özellikle Türk boyları arasındaki konuşulan Türkçenin ses denkliklerine dikkat çekmiş ve benzerliklerle farklılıkları açıklamalı örnekleri ile dile getirmiştir. Ayrıca, onları sözlük birimler olarak bir kuyumcu titizliği ile eserinde çözümleyerek anlamlandırmıştır.

Türkiye’de Altayistik alanında çalışan bilim insanları A. Temir, O. N. Tuna, T. Tekin, O. F. Sertkaya, T. Gülensoy’dur. İlk olarak A. Temir, “Türkçe ile Moğolca arasındaki ilgiler” adlı yazısıyla konuyu Türkiye’de ilk ele alan araştırmacılardan olurken, O. N.Tuna ise, “Altay dilleri teorisi” adlı kapsamlı yazısı ile Türkiye’de kuramı en geniş ve uzun bir biçimde tartışan ve inceleyen çalışmayı hazırlamıştır. Diğer araştırmacı T. Tekin de Altay dilleri üzerine Türkiye’de en fazla çalışmaya sahip olan bilim insanı olarak, yazdığı makaleleri 2003 yılında bütün hâlinde kitap düzeyinde yayımlamıştır. T. Gülensoy ise, “Türkiye’de Altayistik çalışmaları”; Altayistik-Mongolistik ve Türkoloji”; “Göktürk anıtlarının Altayistik açıdan değerlendirilmesi”; Altay dillerindeki akrabalık adları üzerine notlar” gibi Altay dilleri ile ilgili daha birçok çalışma hazırlamış ve Altay dillerinin farklı yönlerini karşılaştırmalı olarak ele almıştır. O. F. Sertkaya ise, son olarak 2021 yılında “Altayistik Araştırmaları ve Türkçenin yaşı” adlı kapsamlı çalışmasıyla hem Türkçenin köklülüğünü ve eskiliğini tanımlayan metin ve belgeleri ele almış, onlar ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermiş hem de ilk Altayistik olarak Kâşgarlı Mahmut’u göstermiştir (Ercilasun, 2010, s. 21; İpek, 2018, s. 74; Sertkaya, 2021, s. 16-41).

Öte yandan, Altay dilleri kuramına karşı çıkan bilim insanları da olmuştur. Onlar genel olarak, Türkçenin Moğolca, Tunguzca, Korece ve Japonca ile akraba olmadığını ve benzeyen yönün yalnızca ödünç alınan sözcüklerden oluştuğunu dile getirirler. Kurama karşı çıkışı alınma dil öğeleri üzerinden ifade eden S.G. Clauson’dur. Onunla birlikte yine kuramı temel sözcükler üzerinde eleştiren ve değerlendiren G.Doerfer’dir. O da, insan bedenine ilişkin temel sözcüklerin Türkçe, Moğolca ve Tunguzcada birbiri ile benzerlik göstermediğini ifade eder ve ortak dil unsurlarının pek eski dönemden itibaren Türkçe-Moğolca; Moğolca-Tunguzca arasındaki alınma dil öğeleri olduğunu dile getirerek kurama bu açıdan karşı çıkar (Ercilasun, 2010, s. 22; Sertkaya, 2021, s. 34).

Dillere ait kuramlar 20. yy.’da, daha önce yapılan ayrıntılı, çok sınıflı kuramlar ve Ural-Altay dillerini de içine alacak biçimde iki büyük aile kuramı çerçevesinde ele alınır. Nostratik ve Avrasyatik. Nostratik kuram, aynı kökten çıkan altı dil ailesinin olduğunu ve bunların bir büyük aile oluşturduğu öne sürer. Ailenin kapsamı içinde; Samî-Hamî, Kartvel, Hint-Avrupa, Ural, Dravid, Altay dilleri yer alır (V. İlliç-Stiviç, 1971; Akt. Ercilasun, 2010, s. 27). H. Pedersen tarafından ilk olarak kullanılan Nostratik terimi, onun “Turkish lautgesetze” adlı makalesinde yer alır. Makalede, Hint-Avrupa dilleri ile bağlantılı olarak bu terimi “bizim ülkenin insanları” anlamında “nostrates” olarak kullanır. İlk olarak, Hint-Avrupa dilleri ve Fin-Ogur dillerini kapsama alan Pedersen, daha sonra Türk, Moğol, Mançu, Yukagir ve Eskimo dillerini de büyük aile içine alır (Ercilasun, 2010, s. 27-28).

Avrasyatik kuramı ise, Amerikalı dil bilimci J. H. Greenberg tarafından 1980’li yıllarda üzerinde çalışılmaya başlanan kuramdır. Greenberg, ilk olarak 1960’lı yıllara kadar Afrika dilleri üzerine çalışır ve bu dilleri dört ana grupta ele alır. Afroasyatik, Khosian, Niger-

Kordofonian ve Nilo-Sahra. Daha sonra Amerikan yerlilerinin dilleri üzerine çalışmaya başlar ve onları da üç grupta inceler. Eskimo-Aleut, Na-dene, ve Amerind. 1980’li yıllarda onun ortaya koyduğu Avrasyatik kuramına göre, Hint-Avrupa dillerinin Ural-Altay, Kore, Japon, Aynu, Gilyak, Çukçi,- Kamçatka, Eskimo-Aleut dilleri ile köken akrabalığı vardır. Dil bilimcinin konuyla ilgili ilk çalışması, 2000 yılında yayımlanan *Indo-Europen and its closest relatives, the Eurasiatic language family*’dir. Kitapta, 72 ses ve şekil yapısı üzerinde duran Greenberg, kuram kapsamında yer alan dillerdeki ortak zamirleri, durum eklerini, çekim eklerini karşılaştırmalı olarak ele alır. Kitabın ikinci cildi için çalışmaya devam ettiği 2001 yılında ise ölür (Arıkoğlu, 2007, s. 109-110).

Temelde her iki kuram da dillerin ve özellikle de Hint-Avrupa dillerinin birbirine olan yakınlığını, akrabalığını diğer dillerle bütünleştirmekle birlikte, Hint-Avrupa dillerinin diğer dillerle değil, Ural-Altay, Kore, Japon dilleri ile yakın bağının olduğunu gösterir. Öyle ki, Greenberg’in eserinde de köken olarak ortak olduğu düşünülen 437 sözcüğün Hint-Avrupa / Altay dilleri içindeki köken ortaklığı ve örtüşme oranı 162 sözcükle %37,07 iken; Hint-Avrupa / Türkçe örtüşme oranı 122 sözcükle %27,91 olmuştur (Arıkoğlu, 2007, s. 111). Böylelikle büyük dil ailesi kuramlarının Türkçe ve Altay Türkçesinin diğer Hint-Avrupa dilleri ile olan ses, biçim yönünden ilişkileri ve benzerlikleri bu çalışma için önemli bir kuram temeli oluşturmuştur. Özellikle Avrasyatik kuramı için elde edilen veriler ışığında, kurama ilişkin ayrıntılı çalışmalar da yapılmıştır ancak bu çalışmanın kapsamı ve sınırlılığı gereği ilgili makale ve araştırma yazılarına yer verilemeyecektir.

Her iki kuramda Hint-Avrupa dil ailesinin bir üyesi olan Sanskritçenin Hint-Avrupa dil ailesi için önemi üzerinde durmak gerekmektedir. Öyle ki, dil bilimcilerin özellikle köken dil konusunda yaptıkları araştırmalarda Sanskritçenin ses ve biçim niteliklerinin önemsendiği dikkat çekmiştir. 18. yy.’ın sonu 19. yy.’ın başında Avrupalı dil bilimciler Sanskritçenin özellikleri ve niteliklerini anlarlar ancak bu dilin fark edilişi önce 15. yy.’da Vasco de Gama’nın Hindistan’a denizden ulaşması ve sonrasında diğer milletler ve ülkeler arasında kurulan kültür ve ticaret ilişkileri ile birlikte orada konuşulan dillerin tanınması ile gerçekleşir. Daha sonra 16. yy.’da İtalyan Sasseti ve 18. yy.’da Fransız papaz Coeurdoux’un bu dil üzerindeki düşünceleri ile dilin nitelikleri ortaya çıkar ama bilimsel olarak İngiliz Yargıç W. Johnes’in 1783’te sunduğu bildiri ile Sanskritçe, Latince ve Yunanca arasındaki benzerlik ve yakınlık ilgisi bilim dünyası için akademik düzeyde dile getirilir. Yine Alman dil bilimci F. Bopp’un Avrupa dilleri ile Sanskritçeyi karşılaştırarak benzerlikler bulduğu çalışmasıyla birlikte Sanskritçe temelinde Hint-Avrupa dil ailesi kuramı ortaya çıkarılır. Geçen zaman içinde diller arasındaki karşılaştırmalı dil bilimi çalışmaları ile birlikte bu diller arasında yalnızca benzerlikler olmadığı, bir yakın akrabalık olduğu düşüncesi ileri sürülür. Ayrıca yapılan karşılaştırmalı çalışmalar ile dil bilgisi öğeleri ve kök sözcük düzeyinde de karşılaştırmalar yapılır. Özellikle de dikkat çekici olarak dil bilgisinde işlevsel kullanımı olan “ekler”in de karşılaştırılarak değerlendirilmesi önemlidir (Aksan, 2000, s. 123; Günay, 2004, s. 146-147).

Altay dilleri arasında kurama ilişkin olarak yapılan benzerlik değerlendirmelerinde de eklerin (görevli dil öğelerinin) biçim ve görev yönünden kavramların işaretlenmesinde aynılık gösterdiği görülmektedir. Özellikle, Moğolca ve Eski Türkçede hayvan adlandırmalarında +KA; (+GA) görevli dil ögesinin biçim ve görev benzerliği örnekler ile tanıklanır (Eski

Türkçedeki örnekler bulgularda yer aldığı için burada yeniden yer verilmemiştir). Moğolcadaki bazı örnekler ise şöyledir: *buga*: geyik; *bulga*: samur; *chandaga*: tavşan; *daaga*: tay; *hartsaga*: şahin; *inge*: dişi deve; *tarvaga*: dağ sıçanı (Rajki; 2006-2009, s. 17-97). Altay dil ailesi içindeki bu benzerliklerin, 20. ve 21. yy.'daki Avrasyatik çalışmalarıyla Hint-Avrupa dil ailesi ile Ural-Altay dilleri arasından da görevli dil öğeleri üzerinden ele alınması gereken bir konu olduğu görülmüştür. Greenberg'in yaptığı geniş kapsamlı çalışmada da yer alan Hint-Avrupa dilleri ile Ural-Altay dilleri arasındaki ses, biçim ve diğer anlamlı öğeler bakımından benzerlik, örtüşme oranları da konunun görevli dil öğeleri üzerinden yapılacak çalışmalarına kapı aralamıştır. Eski Türkçe Dönemi ve Sanskritçenin söz varlığı da Avrasyatik kuramının öne sürdüğü düşünceler ve gösterilen tanıklıklar açısından incelenmeye değerdir. Bu bağlamda, hayvan adı bilimi çerçevesinde yapılan adlandırmalar ve hayvanların adlarını işaretleyen kavramlar, dönemlere ait (Eski Türkçe-Sanskritçe) edebî metinler ve sözlüklerdeki söz varlığının incelenmesiyle hem Altayistik hem de Avrasyatik kuramı çalışmalarına katkı sunacaktır. Böylelikle dillerin söz varlığı üzerinde yapılacak dil bilimi ve onun alt dallarına ilişkin çalışmalar da bu kuramlar için değerli olacaktır.

Dil biliminin ad bilimi alt dalı altında yer alan inceleme alanlarından biri de hayvan adı bilimidir. Hayvan adı bilimi, hayvan adlarının ad bilimi açısından incelenmesidir (zoonimi) (Şahin, 2023, s. 89). Çalışmada belirlenen amaç, kapsam ve sınırlılık çerçevesinde ilgili dönemlerde /+KA/; (/+GA/) görevli dil ögesi ile işaretlenen hayvan adlarına ilişkin kavramlar hayvan adı bilimi açısından Avrasyatik kuramı çerçevesinde değerlendirilecektir.

Bulgular ve Yorumlar

Eski Türkçe Dönemi edebî metinlerinde ve *DLT*'de /+KA/; (/+GA/) görevli dil öğelerinin hayvan adlandırmalarında işlek olarak içe dönük görevli dil öğeleri biçiminde kullanıldığı görülmüştür (Atalay, 1992, *DLT* III. s. 174-227; Emre, 1945, s. 181; Erdal, 1991, s. 2.43; Ercilasun & Akkoyunlu, 2015, s. 566-907; Gabain, 2007, s. 259-309; Hamilton, 2011, s. 174-176; Tekin, 2013, s. 49-54; Tekin, 2010, s. 127). İlgili bulgular tablo hâlinde dikkatlere sunulmuştur.

Bulgularda kök ve köken hâlindeki kavram işaretlerinden sonra /+KA/; (/+GA/) görev ögesinin eklendiği görülmüştür. Örneklendirmeler şu şekildedir: *am*: “dişilik organı” (Clauson, 1972, s. 155- 156; Tietze, 2016, C. I. s. 364); *bü*; *bö*: “korkunç böcek, zehirli örümcek” (Tietze, 2016, C. I. s. 777); *bu*: su; (çocuk dili) güzel koku (Tietze, 2016, C. I. s. 796); *bür-* *bur-*: “Bir şeyi kuvvet göstererek kendi etrafında çevirmek” (Tietze, 2016, Clauson, 1972, s. 811); *çek-*: “Bir şeyi tutup kendine doğru hareket ettirmek (geçişli) olarak bilinir ama kök olarak anlamlı öge düzeyinde *sek-* “sıçramak” (Besli, 2010, s. 32) anlam değerinde kullanılıyor olması ve tarihi süreçteki ç ve s seslerinin (*Köktürk yazıtlarında* ve *Atebetü'l Hakayık*'da da geçen *çök-* *sök-*; “çökür- sökür-”: “çökmek, çöktürmek” (Tekin, 2010, KT D15-KT D2 s. 166; Arat, 2006, s. XV C 148) denkliğiyle birlikte +GA görevli dil ögesinin isim yapma göreviyle hayvan adı türettiği görülür. Ayrıca +GA görev ögesi ile hayvan adlandırmasında kullanıldığı belirtilir (Clauson, 1972, s. 416-417; Tietze, 2016, C. II. s. 173-180). *çipçığa* için öncelikle *çap* kavram işaretinin onomatop (yansıma) niteliğinden hareketle “çap çap” biçimindeki sestene geldiği değerlendirilmiş ve “ol erük çap çap yedi” “O, eriği çap çap (ses çıkararak) yedi” örneği verilmiştir. Yine *çip* kavram işareti de “herhangi bir ince kol, bölme” anlam değeri ile ifade edilmiştir (Clauson, 1972, s. 393). Bu anlam

değerlerinden hareketle *çipçi-* kavram işaretinin de “ince narin ses çıkarma” anlam değerinden serçe türündeki kuşların çıkardığı güzel narin seslere karşılık olarak +GA görevli dil ögesiyle birlikte hayvan adlandırmasında kullanıldığı açıktır. *ka-* kavram işaretinin hayvanın çıkardığı yansıma sestən türeme olarak anlamlı öge biçiminde +GA görevli dil ögesiyle birlikte hayvan adı olarak kullanıldığı belirtilir (Eren, 1999, s. 212). *kar-* kavram işareti “karıştırıp birleştirmek” (Tietze, 2016, C. IV. s. 119) anlam değeri ile karşılanırken ilgili görev ögesiyle yine kuş türünün adı olmuştur. *kaş:* “göz üstü tüyler” (Tietze, 2016, C. IV. s. 162) hayvan adlandırmasındaki anlam değeri de kavram işaretinin bu tüy ile ilgili anlam değerinden türemiş ve ad olarak tanımlanmıştır. *kimiş;* *kamaş* kavram işaretinden hareketle *kamaş-* “göz (diş) kamaşmak” anlam değerinden +GA görev ögesi ile “göz kamaştırıcı” anlam değerini, ifade eden “nakışlı, güzel keçi” biçiminde hayvan adı olarak karşılanmıştır (Clauson, 1972, s. 625; Ercilasun & Akkoyunlu, 2015, s. 680). *kobu;* *kovur* kavram işaretlerinin “boşluk, boş” anlam değerinden (Clauson, 1972, s. 583; Ercilasun & Akkoyunlu, 2015, s.732) hareketle ilgili görev ögesiyle “boşlukta (ağaç) tünleyen kuş” olarak baykuş biçiminde anlamlandırıldığı açıktır. *köstür-* kavram işaretinin “kösteklemek (atın ön ayaklarını)” anlam değerinden ilgili görev ögesiyle yine hayvan adı olarak türetildiği görülmüştür. *tur-* “ayakta durmak, sabit kalmak” (Clauson, 1972, s. 541) kavram işaretinden yine aynı anlam değerinde *turı-* ve daha sonra da görevli dil ögesiyle bir hayvan adı olarak kullanıldığı görülür. *tü* “vücuttaki kıl, tüy” kavram işaretinin anlam değerinden hareketle “tüyü uzayan”, diğer deyişle “bir ton giyen” ve “belirli bir zamanı, dönemi aşmış hayvan” olarak görevli dil ögesiyle hayvan adı olarak adlandırılmıştır (Ercilasun & Akkoyunlu, 2015, s. 907). *te-* “söylemek, demek, dile getirmek” (Ercilasun & Akkoyunlu, 2015, s. 865-879; Clauson, 1972, s. 433) anlam değerini karşılaman kavram işaretinden görevli dil ögesiyle hayvan adı yapıldığı açıktır.

Tablo 1.*Görevli Dil Ögeleri ile Yapılan Hayvan Adlandırmaları*

+Ka / +Ga	amga: yaban keçisi	çipçiğa: serçe	kimişge: nakışlı Kâşgar keçisi	sarıçga: çekirge
	buka / buga: boğa	karga: karga	koburga: baykuş	teke: boynuzdan yay yapılan erkek geyik, teke.
	büke / böge ejderha, büyük yılan	kaşga: vücudu siyah başı beyaz, gözlerinin çevresi siyah, yüzü beyaz olan at, deve.	kösürge: bir sıçan türü	turıga: turga kuşu, bir tür serçe.
	bürge: pire		kösürge: köstebek	tüge: iki yaşına gelmiş inek
	çekürge: çekirge	kırbaka: kurbağa		

Döneme ait eserlerde hayvanların genel adlarından öte, onların bir türünü işaretleyen en küçük anlamlı ögelerin üzerine görevli dil ögesinin getirildiği görülmüştür. Örnek olarak, sığır adı yerine tür olarak boğa ve inek; kuş türü olarak serçe ve çekirgenin de iki farklı türde adlandırılması gibi. Ayrıca, adlandırmalarda kavram işaretlerinin ilk seslerinde ünsüzlerin geçiş sıklığının ünlülere göre yoğun olduğu görülmüştür.

Sanskritçedeki /+KA/; (/+GA/) görevli dil ögesi ile oluşturulmuş hayvan adları (Söz başında 12 farklı seste 50 örneklilik seçki) na ilişkin bulgular Monier-Williams Sözlüğü'nden (1964) elde edilerek tablo hâlinde dikkate sunulmuştur.

Bulgulara göre, kök ya da köken biçimindeki kavram işaretlerinden görevli dil ögeleriyle hayvan adlandırmaları yapıldığı bu türden anlam ögeleriyle tespit edilmiştir. Özellikle hayvan kavram alanı içindeki kavram işaretlerinden türeyen adlar dikkat çekicidir. Çalışmada, ilgili bulgular belirli sayı ile kapsama uygun olarak sınırlı tutulmuştur. Köken bilgisi sözlüklerindeki sözlük ögeleri olan kavram işaretlerinin sayısı sayfalar dolusu yer alacağından ve makale düzeyindeki bu çalışmada kapsamı aşacağı için yer almamıştır. Ayrıca bulgular, hayvan, organ, cinsiyet kavram alanı ve bunların dışında yer alan kavramların işaretlendiği kavram alanları olarak iki grupta incelenmiştir. Gruplara ait bulgular sözlüklerde yer alan anlam değerleri ile dikkatlere sunulmuştur.

aini sözcüğü kök olarak *ena* “erkekler özel erkeksi” (Monier-Williams, 1964, s. 232) kökünden gelmiş ve görevli dil ögesiyle de hayvan adı olmuştur. *ala*: “akrep türündeki hayvanın kuyruğunda duyduğu acı” (Monier-Williams, 1964, s. 93) anlam değerindeki kavram işaretinden görevli dil ögesiyle hayvan adı olmuştur. *ali*: “bir büyük arı” (Monier-Williams, 1964, s. 95) türü anlam değerindeki kavram işaretinden yine bir hayvan adı görev ögesiyle türetilmiştir. *asva*: “at gibi davranmak” *eda*: “bir koyun türü” *ena* : “bir geyik türü” anlam değerindeki kök hâlindeki kavram işaretinden görev ögesiyle yine bir hayvan türünü karşılayan ad türetildiği tespit edilmiştir. *kara*: “bir filin gövdesi” anlam değerindeki kavram işaretinden yine hayvan adı türetilmiştir. *lopa*: “bir kuş türü” ; *ahi*: “yılan türü” ; *ākḥana*: “but, popo” (Monier-Williams, 1964, s. 128); *lingā*: “bir organ, cinsiyet ve tür gösteren ad” (Monier-Williams, 1964, s. 901); *kathaha*: “özel bir kuş” ; *karata*: “bir kuş yemi; fil tapınağı”; *kapōta*: “bir güvercin” ; *godhi*: “kertenkele, (genel ad)” ; *mala*; *malū*: “vücut boşaltım sistemi, boşaltım işi”; *marala*: “ördek (genel ad); *marū*: geyik, antilop (genel ad); *marya*: “genç adam”; *lopa*: “kuş türü” *vamrā*: “böcek (genel ad); *milinda*: “arı”; *mūsha*: “tavşan”; *markati*: “maymun”; *maśa*: sivrisinek (genel ad); *markata*: “maymun, kuş ve örümcek” (genel ad); *garja*: “fil” ; *śalā*: bir deve türü (Monier-Williams, 1964, s. 1058); *salla*: “kurbağa” Monier-Williams, 1964, s. 1059); *śari*: “kuş (genel adı) Monier-Williams, 1964, s. 1066) kavram işaretlerinden yine görevli dil ögesiyle hayvan adlandırmaları yapılmıştır.

Ayrıca, hayvan kavram alanı dışındaki kök ve köken hâlinde yer alan *ardha*: “yarım, yarım parça” (Monier-Williams, 1964, s. 91); *lāli*: “şeytanın sahip olduğu güç” (Monier-Williams, 1964, s. 900); *oda*: “erkek cinsiyet adı” (Monier-Williams, 1964, s. 235); *mala*: “Bengal’in güneybatısından bir yer adı” (Monier-Williams, 1964, s. 813); *maka*: “(Kutsal hükümdarlar) Vaisya ve Maluki’nin oğlu” (Monier-Williams, 1964, s. 771); *mush-*: “çalma, ortadan kaldırma” (Monier-Williams, 1964, s. 824); *mirā-*: “ayırma, ortadan kaldırmak” (Monier-Williams, 1964, s. 553); *utklesa*: “bozukluk, (vücut) ; hastalık” (Monier-Williams, 1964, s. 177); *utpāta*: “uçan, sıçrayan” (Monier-Williams, 1964, s. 180); *uddīpa*: “çekici, heyecan verici” (Monier-Williams, 1964, s. 188); *upadeha*: “bir kapak, ilaç, merhem” (Monier-Williams, 1964, s.199); *vasikarita-* “boyun eğdirme” (Monier-Williams, 1964, s. 929); *nā*: “hayır, olumsuz” (Monier-Williams, 1964, s. 523); *ela*; *era*: “kakule, bitki türü, bir nehir adı” (Monier-Williams, 1964, s. 232); *kana*; *kanu*: “tek gözü gören” (Monier-Williams, 1964, s. 269); *māta-*: “yapmak; birleştirmek, şekil vermek” (Monier-Williams, 1964, s. 804);

māra: “şeytan, öldürmek, öldürücü” (Monier-Williams, 1964, s. 811); *sara*: “akıcı olan, akan sıvı” (Monier-Williams, 1964, s. 1182) anlamlı dil ögelerinden ise yine hayvan adları türetildiği tespit edilmiştir.

Tablo 2.

Görevli Dil Ögesi İle Oluşanlar

ainika: avcı siyah antilop (s.233).	karaka: bir kuş türü (s. 254).	odaka: suda yaşayan bir hayvan türü (s. 235).
alarka: deli köpek türü (s. 94).	karka: bir beyaz at türü (s. 255). kanuka: karga türü (269).	ahindikā: küçük zehirli bir hayvan. (s. 125).
alipaka: bir köpek türü, bir büyük arı türü (s. 95).	lālika: bufalo (s. 901). lopāyikā: bir kuş türü (s. 904).	ākhanika: bir fare türü. (s. 128).
ardhaka: beyaz yılan türü (s. 92).	maralaka: ördek türü (s. 790).	lopāka: bir çakal türü (s. 904)
asvaka: küçük yağız at türü (s. 115).	marūka: geyik türü (s.791).	
edaka: bir koyun türü (s. 231).	maryakā: inekler arasındaki boğa için kullanılan terim (s. 791).	vamrakā: küçük bir karınca türü (s. 920).
enaka: bir geyik türü (s. 231).	markataka: bir balık türü; genel olarak örümcek, maymun için de kullanılıyor (s.791).	milindaka: yılan türü (s. 817).
gothika: bir kertenkele türü (s. 368).	nirālaka: bir balık türü (s. 553).	
makaka: bir maymun türü (s. 771).	garjaka: bir balık türü (s. 349).	
malūka: bir solucan türü (s. 792).	utklesēka: küçük bir böcek türü. (s. 177).	
mūshika: fare (s. 827).	utpātaka: uçan hayvan türü (s. 180).	
+Ka malāka: dişi fil (s.792).	uddīpaka: bir kuş türü (s. 188).	
markadika: bir örümcek türü (s.791).	upadehikā: bir karınca türü (s. 199).	
mushkā: küçük fare (s. 824)	vaskarātikā: akrep (s. 933).	
malūkacandrikā: bir kuş türü (s. 792).	nāga: bir yılan türü (s. 532).	
maśāka: sivrisinek (s. 792).	saranga: kuş türü, antilop türü (s. 1183).	
mūshaka: fare türü (s. 824).	sarahkaka: göl kuşu (1182).	
maruka: antilop türü (s. 790).	śalaka: örümcek ve kuş türü (1058).	
mālaka / mālīka: bir kuş türü (s. 813).	śallaka :kirpi (s. 1059).	
eranga: bir balık türü (s.232).	śārika: bir kuş türü (s. 1066).	
mātamga: bir fil türü (s. 806).		
marga: Genel ad (vahşi hayvan) (s. 812).		
mriga: vahşi orman hayvanı (antilop türü) (s. 828).		

Sanskritçede söz başında ünlü-ünsüz olarak 12 farklı ses birimi ile hayvanların adlandırıldığı ve geçiş sıklığı bakımından ise, Eski Türkçede olduğu gibi genel adlandırmadan daha çok hayvan türlerinin adlandırılmasında görevli dil ögesinin kullanıldığı görülür. Örnekler, ilgili sözlükten seçki olarak alınmıştır. Kapsam gereği sayfalar dolusu örneğin olması nedeniyle bu yöntem izlenmiştir. Çünkü sözlükte genel bir tarama yapıldığında Sanskritçe alfabede söz başında kullanılan her ses birimine ait sözlük bölümünde bu türden örnekler fazlaca yer almıştır.

Öte yandan Sanskritçenin diğer köken bilgisi sözlüğünde Müller, (1893)’te görevli dil ögesi ile yapılan hayvan adlandırmaları diğer sözlüklerden farklı olarak yer almıştır. Sözlüklerdeki ilgili bulgular hayvan adlandırmalarının çeşitliliği açısından değerlidir. Görev ögesiyle türetilmiş hayvan adlarının kök ve köken hâlindeki kavram işaretlerinden türemesi ve onların anlam değerleri ise, ilgi çekicidir. Kök ve köken hâlindeki anlam ögeleri hayvan kavram alanını işaretleyenler ve farklı kavram alanlarını işaretleyenler olarak iki ayrı

sınıflandırma ile ele alınabilir. Hayvan kavram alanı dışındaki kavram alanını işaretleyen kök ve köken hâlindeki kavram işaretleri Müller (1893)'te *bhug*: yer, yere ait olan (s. 207); *kanda*: yanmak, şiddetli (s. 90); *kitra*: ortaya çıkmak (s. 96); *kikki*: gözlemlemek (s. 44); *krama*: “adım atmak” (s. 76); *khà*: “boşluk” (s. 79); *kata*: meydana gelmek, ortaya çıkmak (s.90); *gambū*: “gül elması ağacı” (s.99) biçiminde yer alırken; hayvan kavram alanını kök ve köken hâlinde işaretleyen, karşılayan kavram işareti ise, *ushtra*: “deve” (s. 55); *kara*: hayvan adı (genel) (s. 92); *tura*: “güçlü, üstün” (s.110) şeklinde tespit edilmiştir.

Bulgular, tablo hâlinde sunulmuştur.

Tablo 3.

İlgili Sözlükte Yer Alan Hayvan Adlandırmaları

bhuyanga: yılan (s. 134).	kramelaka: deve (s. 76).
kandaka: bir fil türü (, s. 91).	gambūka: çakal (s. 99).
kikkikà: bir kuş türü (s. 94).	turaga: at (s. 110).
kataka: serçe (s. 90).	ushtrika: dişi deve (s. 55).
khàga: bir kuş türü (s. 79).	

Her iki dilde de benzer şekilde hayvan adı bilimi için görevli dil ögesinin ortak kullanıldığı tespit edilmiştir. Tespitlerde, Sanskritçede geçiş sıklığı bakımından genel adlandırmalara göre daha fazla görevli dil ögesinin hayvanların bir türü (balık, fare, köpek türü gibi) nü ifade eden kavramları işaretlediği görülür.

Tespit edilen seçki örnekler içinde kavram işaretlerinin başındaki 5 ayrı seste yılan türleri ifade edilmiş, yine kuş türlerini işaretleyen kavram işaretleri de 9 farklı sesle karşılanmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Hayvan adı bilimine ilişkin olarak Türk dil bilimi alanında farklı kapsam ve sınırlılıklar içinde değişik akademik düzeylerde (yüksek lisans tezi, doktora tezi, araştırma makaleleri vb.) çalışmalar hazırlanmıştır. Doktora tezi düzeyinde Eski ve Orta Türkçe hayvan adlarının etimolojisi adlı çalışmada E. Besli (2010) dönemlere ait hayvan adlarının kök ve köken düzeyinde türetildikleri anlamlı dil öğelerini köken bilgisi sözlüklerini temel alarak ele almıştır. Bu yönüyle tez, çalışmaya bulgular ve görev ögesi bakımından incelenmesi yönünden katkı sunmuştur. Yüksek lisans tezi olarak Eski Anadolu Türkçesi Dönemi eserleri üzerine ad bilimsel bir inceleme adlı çalışmada H. Korkmaz (2020) tarafından belirtilen tarihî dönem içindeki eserlerde ad bilimine ait sözcük, kavram işareti, sözcük grubu, kalıplaşmış ve diğer dillerden alınma dil öğelerinin anlam değerlerinin tespiti yapılmıştır. Çalışma bu yönüyle ve ad bilimin alt dallarını (kişi ad bilimi, yer ad bilimi, hayvan adı bilimi vb.) kapsayan yönüyle geniş bir alanı karşılamaktadır. Böylelikle tez, bu çalışmaya özellikle hayvan adı biliminin kapsamı ve /+KA/ görevli dil ögesinin o dönem metinlerindeki hayvan adlandırmalarındaki kullanım örnekleri bakımından sınırlı da olsa kaynaklık etmiştir. Döneme ait eserlerde sadece bir örnekte *anka*: anka kuşu (Korkmaz, 2020, s. 311) adlı bir mitolojik kuş adı olarak kullanıldığı görülmüştür.

Araştırma makalesi düzeyinde ise, K. Efe (2017) tarafından Tarihî Türk lehçelerinde alıntı hayvan isimleri adlı makale, çalışmanın kapsamı ve sınırlılığı ile uyumlu olmasa da

kuramsal düzeyde hayvan adı biliminde diğer dillerden alınma dil öğelerinin de tarihî Türk lehçelerinde kullanıldığını tanımlamıştır.

Farklı dil ailelerine üye olan dillerdeki hayvan adlandırmaları çalışmalarında ise, G. Varoğlu (2022) tarafından hazırlanan Hayvan adları içeren Türkçe-Japonca benzetmeler ve ansiklopedik anlam açısından bir bakış adlı makale dikkat çekicidir. Çalışmada, Türkçe ve Japoncadaki hayvan adı içeren benzetmeler anlam yönünden karşılaştırılmış ve belirlenen veriler ansiklopedik anlam temelinde değerlendirilmiştir. Makale, bu yönüyle iki dil arasındaki hayvan adlarını içeren benzetmelerin anlam temelinde incelenmesini kapsamıştır ve bu bakımdan çalışmada ele alınan Türkçe ve Sanskritçenin hayvan adlandırmalarındaki görevli dil öğelerinin kullanımı ve benzerliğinden farklı bir yaklaşımla ele alınıp değerlendirilmiştir. Amaç, kapsam ve sınırlılığı yönüyle özgün olan makale, hayvan adı bilimi alanına katkı sunan değerli bir çalışmadır.

Bir diğer araştırma makalesi ise, *DLT*'deki hayvan adları üzerine bir inceleme adıyla M.Gül (2015) tarafından hazırlanmıştır. Çalışmada, *DLT*'de sözlük düzeyinde madde başı olarak hayvan adları alfabetik sırayla anlam değerleri yönünden incelenmiştir. Çalışma, bu yönüyle *DLT*'deki hayvan adlarının anlam değerlerinin sınıflandırılması ile birlikte /+KA/ görevli dil ögesiyle üretilen hayvan adlarının da tespiti için kaynak oluşturmuş ve özellikle Atalay (1992) yayımı ile Ercilasun ve Akkoyunlu (2015) yayımı arasındaki farklı sözlük maddelerinin de (büke, turıga gibi) hayvan adı bilimi açısından tanıklanıldığını göstermiştir.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre, Eski Türkçe Dönemi ve *DLT*'deki /+KA/; (/+GA/) görevli dil ögesiyle yapılan hayvan adlandırmalarının Sanskritçede de geçiş sıklığının yüksek olduğu ve söz başında da daha sık olarak ünsüz seslerle ifade edildiği tespit edilmiştir. Hayvan adı bilimi açısından iki dilde de hayvanların türlerine ilişkin adlandırmalar yapılırken onlara yakıştırılan sıfatlar ile yapılan adlandırmaların daha az olduğu görülmüştür.

Öte yandan çalışmada elde edilen bulgularda, görev ögesi ile işaretlenen / ifade edilen hayvan adlandırmalarında Sanskritçeden elde edilen 50 örneğin 30 tanesi; hayvan, organ ve cinsiyet kavram alanında ad türündeki anlamlı dil öğelerinden türetilirken; 20 tanesi de bu kavram alanlarının dışındaki anlamlı dil öğelerinden türetilmiştir. Yine bu 20 örnekte, eylem türündeki anlamlı dil öğelerinin geçiş sıklığı ad türündeki anlamlı dil öğelerinden yüksektir.

Eski Türkçe ve *DLT*'de yer alan ilgili hayvan adlandırmaları ise, 17 örneğin 11'inde eylem türündeki ve yansıma ses türündeki anlamlı dil öğeleri görev ögesi ile birlikte ifade edilirken, 6 örnekte ise, ad, sıfat türündeki anlamlı dil öğelerinden görevli dil ögesiyle hayvan adları işaretlenmiştir.

Böylelikle, her iki dilde /+KA; (/+GA/) görevli dil ögesinin hayvan adı olan kavramların işaretlenmesinde benzer işlevde ama kök ve köken bakımından farklı anlamlı dil öğeleri (eylem, ad) düzeyinde kavramları işaretlediği görülür. Türk kültüründe eylem türü ve yansıma seslerden türeyen anlamlı dil öğeleri açısından hayvan adlarının geçiş sıklığının ifade edildiği tanıklanır. Kavramların işaretlenmesi açısından oluşan bu kültürel farklılık, Türk kültürünün Hint kültüründen ayırt edici niteliği olarak da değerlendirilebilir. Öyle ki, Hint kültüründe tarihî dönem temel alındığında kök ve köken düzeyinde ad türündeki anlamlı dil öğelerinden hayvan adlarının işaretlendiği bulgularda tespit edilmiştir. Bu durum ise, iki farklı doğal dilin ait olduğu kültürler temelinde en küçük anlamlı dil öğeleri (ad, eylem) düzeyinde

“doğal” olarak farklılığını ortaya koyarken, kavramların işaretlenmesinde ilgili görevli dil öğeleri düzeyinde aynı işlevi yerine getirdiği görülür.

Çalışmada amacı ve önemi yönünden Avrasyatik kuramı çerçevesinde Hint-Avrupa dillerinin Altay dilleri ile olan yakınlığının görevli dil ögesi düzeyinde de Sanskritçe temelinde gerçekleştiği /+KA/; (/+GA/) görevli dil ögesi ile tanıklanmıştır. Tanıklanmada Hint-Avrupa dilleri için kök dil kabul edilen Sanskritçe ile Altay dil ailesinin kök dili olarak görülen Türkçenin görevli dil öğeleri yönünden yakınlığı hayvan adı bilimi açısından kavram işareti, sözcük düzeyinde tespit edilmiştir. Çalışmanın bu boyutlarıyla Avrasyatik kuramı çalışmalarına katkı sunacağı ve özellikle iki dil arasındaki yakınlık düzeyini gösteren diğer çalışmalara da ön ayak olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akar, A. (2012). *Türk dili tarihi, dönem, eser, bibliyografya*. Ötüken Neşriyat.
- Aksan, D. (2000). *Her yönüyle dil, ana çizgileriyle dil bilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, R. R. (2006). *Atebetü’l Hakayık*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arıkoğlu, E. (2007). Greenberg’in Avrasyatik dil teorisi ve Türkçe. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 109-114.
- Atalay, B. (1992). *Dîvânu Lugâti’t Türk, C. III*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Besli, E. (2010). *Eski ve orta Türkçe hayvan isimlerinin etimolojisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Clauson, Gerard, Sir. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford.
- Efe, K. (2017). Tarihî Türk lehçelerinde alıntı hayvan isimleri. *Route Educational and Social Sciences Journal*, 4(5), 379-393.
- Emre, C. A. (1945). *Türk dil bilgisi, Türkçenin bugünkü ve geçmişteki gelişimleri üzerine gramer denemesi*. Cumhuriyet matbaası.
- Ercilasun, B. A. (2010). *Başlangıcından yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, B. A. & Akkoyunlu Z. (2015). *Kâşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti’t Türk, giriş, metin, çeviri, notlar, dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Bizim Büro Basımevi.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation, Vol. I-II*. Weisbaden.
- Gabain, V. A. (2007). *Eski Türkçenin grameri*. (Çev. M. Akalın, 5. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları. (Orijinal çalışma 1941 yılında yayımlandı.)
- Gül, M. (2015). DLT’deki hayvan adları üzerine bir inceleme. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 4(15), 1-24. <https://doi.org/10.7816/idil-04-15-01>
- Günay, D. (2004). *Dil ve iletişim*. Multilingual Yayınları.
- Hamilton, R. J. (2011). *İyi ve kötü prens öyküsü, Dunhuang Mağarası’nda bulunmuş buddhacılığa ilişkin Uyurca el yazması*. (Çev. V. Köken, 2.baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları. (Orijinal çalışma 1971 yılında yayımlandı.)
- İpek, B. (2018). Tuncer Gülensoy’un Altayistik ve Moğol Halk bilimi çalışmaları. *Türklad*, 2(1), 69-81. <https://doi.org/10.30563/turklad.419115>
- Korkmaz, H. (2020). *Eski Anadolu Türkçesi Dönemi eserleri üzerine ad bilimsel bir inceleme* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Müller, M. F. (1893). *A Sanskrit - English dictionary*. Online Sanskrit Dictionary, February 12, 2003.
- Rajki, A. (2006-2009). *Mongolian etymological dictionary*. Version 1.1. 2000 words. Compiled by Andras RAJKI.
- Sertkaya, F. O. (2021). Altayistik araştırmaları ve Türkçenin yaşı. S. Çirkin (Ed.), *Kökler, Yay çeken kavimlerin şafağı, dil, arkeoloji, tarih, antropoloji ve etnografya ışığında Altay halklarının kökeni*. C. I., *Dil ve Edebiyat içinde* (s. 15-43). Ötüken Neşriyat.
- Şahin, İ. (2023). *Adbilim*. Pegem Akademi.
- Tekin, T. (2010). *Orhon yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2013). *İrk bitig*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tietze, A. (2016). *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lügati*. C. I-IV. TÜBA.

Varoğlu, G. (2022). Hayvan adları içeren Türkçe-Japonca benzetmeler ve ansiklopedik anlam açısından bir bakış. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53(. 2), 65-79. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1173546>

Williams, Monier, M. (1964). *A Sanskrit-English dictionary*. Motilal Banarsidass Publishers Private Limited.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.